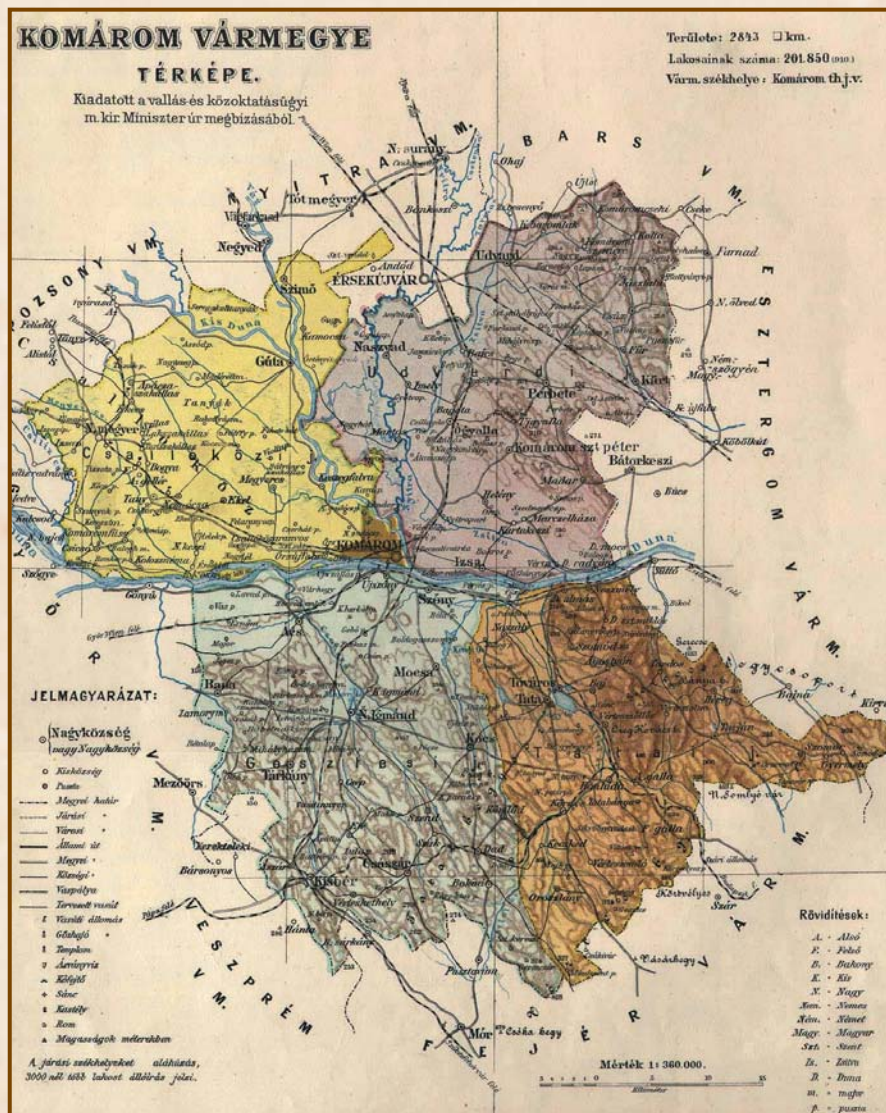

Egy ország, egy nép, egy város, vagy bármely kisebb település, ha elfelejti múltját, elveszett a jövőnek is. Ezért idézzük a vándorgyűlésnek helyszínt adó települések hajdanvolt emlékeit.

Ágostyán, (Augustin), német f. Komárom most Esztergom vármegyében. Hegyes határa 2700 holdra terjed. Északi fele erdőség; halmos szántóföldjei agyagosok; van egy Kovácshegyből eredő patakja. Lakosai 480 lélekre mennek, s r. katolikusok, s a würzburgi püspökségből és Alsatiából származtak ide 1731-ben, gr. Eszterházy József telepítvén meg. Van fiók templomuk Szomodhoz tartozó. Bírja gr. Eszterházy Miklós.

Csákberény, magyar falu, Fejér vármegyében, a csókakői hegy tömbjében, igen szép vidéken. Lakja 2007 lélek, kik reformátusok, és kevesebb r. katolikusok, ref. és kath. anyatemlomokkal. Dombos, völgyes határa mindennel megáldott; van szép buzája, szőlőhegye, erdeje, friss forrásai, jó rétei. Bírja gr. Lamberg család.

Kis-Kozma (Vérteskozma), német falu, Fejér vármegye szélén egy mély völgyben,

Csákvárhoz 1¼ órányira: 400 kath. lak., kik többnyire favágásból keresik élelmüket. Kath. paroch. templom. Bírja gr. Eszterházy Miklós.

Ondód, vagy **Pusztavám,** magyar-német-tót falu, Fejér vármegyében; Komárom vármegye szélén, 898 kath., 813 evang., 10 zsidó lak., kath. és evang. anyatemlomokkal. Határa nagy, de főleg dombos és erdős; bort termeszt. Bírja a b. Lusinszky család.

Süttő, német falu, Esztergom vármegyében, a Duna mellett, pest—bécsi fő országútban. Határa 4382 hold, melyből 887 h. szántóföld, 197 h. rét, 587 h. szőlő, 15 h. kert, 2696 h. erdő, melly egyuttal legelő. Földe hegyes, fejez homok s agyag, igen silány terméssű, bora azonban a neszmélyihez hasonlitható. Van egy az erdőben eredő patakja, s a magas Gerecs hegynek egy része szinte ide tartozván, ebből márványköveket

ásnak, s ezek simítása egyik fő foglalatossága a süttőieknek. Lakja 1054 rom. kath., saját paroch. templommal. Derék vendégfogadó. Bírja az esztergomi érsek, de majorsági föld itt csak 5 hold az erdőn kívül.

Alsó-Galla derék és rendes német falu, Komárom, az uj r. sz. Esztergom vármegyében, néhai országbíró gr. Eszterházy József által 1735-ben würtzburgi és alsácziaiakkal népesítve, határa hosszant északnak nyúlik; keletről felső Galla, délről Bánhida, nyugotról Szöllős, Tolna és Tarján veszik körül. Határkiterjedése 2800 hold körül. Vidéke északról hegyes, erdős. Bánhida felé kevés változatú róna. Szántófölde hideg természetű fekele föld s szorgalmas mívelést kíván. A helység az északon hosszant nyúló hegysorhoz közel déli hajlaton fekszik. Keresztülfoly rajta a Tolnáról jövő gallai ér, a Tatából Budára vezető országút szinte keresztülmegy. Egy hosszú utcája rendes, házai csinosak, udvarain a tisztaság szembetűnő s rajtuk a pajták szinte szorgalom jelenségeit szolgálnak. A nevezett folyó a határ északi részén jöven be, az erdőség közt szép rét-völgyet képez, s innen a két Galla közti erdőkön keresztül von határt, még ismét rétséget képezve átér keletnek az alsó-gallai határba. Szőlőhegye kettő van. Határának azonban felénél többet erdőség foglalja. Lakja 679 kath. 8 ref. Anyaszentegyházuk 1800-ban keletkezett, templomuk bold. asszony fogantatása s s. Gál tiszteletére.

Felső-Galla, hegy alatt hosszant elnyúló német falu, Komárom, az uj r. sz. Esztergom vármegyében, a Tatáról Budára vezető országútban. 4250 h. körül foglaló határa a falutól inkább északnak terjed s az egésznek 2/3-át erdőség teszi; vannak azonban csekély emelkedésű dombjain középszerű szántóföldei, a hegyek közt, leginkább az erdőségek völgyein jó rétei, több apró patakja, melyek mind az alsó-gallai érbe sietnek. A falu felett északnak a délre dülő nagy-kesselői hegy alatt, igen szép fekvésű szőlőhegye. Erdőségének nevezetesebb tetői: nagy Keselő, Herkályos, Mesterberek, Pusztahegy. Van egy hamuszírfőző-háza, 903 r. kath. 1 ágost., 4 ref. 11 zsidó lak. Néhai országbíró gr. Eszterházy József által

1733-ban würzburgi püspökségből és Alsacziából jött német lakosokkal telepítetvé meg a helység; az eredeti nyelv ugyan német, de többnyire a magyar nyelvet is értik a lakosok. Hozzá tartozik a körtvélyesi pusztá. A falu utcái rendesek házai csinosak s kerített udvaruak, mi e megyében ritka helyen van divatban s azokat néhol gyümölcsfák, többnyire pedig gazdasági pajták ékesítik.

Komárom, németül Comorn, magyar királyi város. Fekszik a Duna bal partján a Calóköz legvégső csucsában, hol t.i. a Vág-duna az öreg Dunába ömlik, lapályos róna vidéken. Erdeje a városnak ugyszólván semmi sincs. Telekkönyv ezelőtt Komáromban nem volt. A város áll a várból, várerősségből, és a tulajdonképpeni városból.

A várerősség az ugynevezett nádori vonalon, nyugaton az öreg Dunánál kezdve, éjszakknak egész keleten a Vágh-Dunáig körülveszi a várost, úgyhogy ez három felől vár és erősség által körülvéve áll középett, s csak déli része lévén nyíltan alsó részen az öreg Dunára, felsőn a győri kis Dunára. Az ó-vár épen a vizek sarkánál áll belülről négyszögre, körül földszint épült nagy lakatanyákból, ugyanitt vannak sütőkemenczék és éléstár; kívülről az épületeket széles sánczok, kőbástyák és tetejükön földbástyák védik. Az ó-vártól nyugatra csak egy széles sáncz által választatik el az új-vár, hová nagy felvonó híd viszen által. A vár 1808 óta több ízben erősítettett, terv szerint Komáromot kő- és földbástyákkal vonandja körül a Csalóköz felől, s már nagyobbára be is végeztetett.

Egyszóval Komárom az egész osztrák birodalomnak legfontosabb erőssége, s ez a legutóbbi magyar forradalomban is bebizonnyult.

A polgári telken levő házak száma 1325, népessége lelt 1847-ben 20,660 lakost, melly szám jelenleg mintegy 13,000-re olvadt le. Nyelvet illetően igen kevés kivétellel mindnyájan magyarok. A nép eredetére nézve kúnfaj, s mind jellemben, mind szókiesztésben nagyon hasonlít a kunokhoz. Kézműves van 497; 491 legénnyel és 235 inassal. A kereskedés fő tárgya a gabona, liszt és épületfa.

A dunai hajóvontatók száma, gőzhajózás óta csökkent. A boltos kereskedést főleg a zsidók folytatják. Hetivásárok tartatnak szerdán és szombaton; országos vásár pedig 4 ízben esik, de nem nagy fontosságúak. A városnak a vidékkel közlekedését eszközli az öreg Duna és a Vág-Duna, és 4 fő országut. A dunai forgalmat a számos kereskedési hajók és gőzösök élénkké teszik, s télire sok hajó és gőzös szokott az itteni kikötőben maradni.

Tata. A város 3 részből áll: Tatából, Váraljából, és Tóvárosból. Mindenik külön tanácsal lévén ellátva. Maga Tata egy különálló, s több hajlatokat képező magasabban emelkedett dombon fekszik, alatta mindenfelé elterjedő márványréteg felett. Legemelkedettebb pontja e dombnak a kálvária, az ugynevezett Sz. Jánoshegy, honnan észak és keletre keskeny rónán túl a Vértes erdő koszorús bércei zárják a dél és nyugotnak végtelenig nyíló láthatárt. Kedves haza ez népének mert áldott és kellemes, s a nép hite szerint is legszebb a megyében. Az egész határkiterjedésből Tatára esek 11.900, Váraljára 850, Tóvárosra 2540 hold. A tulajdonképpeni Tata déli részét teszi a városnak, urbéri hely: közepe a Váralja, északi része Tóváros. A váraljaiak földesúri udvarteleken lakó zsellérek, szolgáltatni tartozásaikat, jelenleg szerződés mellett pénzül váltják meg. Van itt uradalmi gazdaság, birka és szarvas marha tenyésztés, Tatában 2 Tóvároson 1 téglakemencze. Tatában darázs-kő- s a Sz. János hegy alatt kisebb rétegekben törő márványkőbánya, s

Felső-Galla

márványkő-simitás, és faragás, egy egyszerű sör és pálinkaház, Tóvároson egy kisebb pálinkaház, mellyekben kemény élesztő is készítettik, melly különös jószágáról híres és Budára s Pestre is hordatik. Fő figyelmet érdemelnek Tatának vizei. Tata és Tóváros közt terül el a 600 holdnál többet magába foglaló nyugatról keletnek tojásdad kerekű tatai nagy tó, mellynek tengerfeletti állása 180 láb. E tó 1730-ik s következő években gr. Eszterházy József által épített nagy töltés által nyerte mostani formáját. 1821-ben egy költséges és a tudomány újabb szabálya szerint készített fenékszűréssel látogatván el, mellyen annak vizei egészen leeresztethetvén, a tónak tökéletes kihalászása lehetővé tétetik. Ezen tó

minden 3-ik évben halásztatván, ad 1000-1200 mázsa halat, leginkább pontyot, de csukát, kárászt, sügért, sőt czipót is. A tett próbák szerint szépen tenyésznek a tok és harsa is: legutóbb 1847-ik évi decemb. 1-én halásztatott ki.

Ezen tónak nyugati partján áll a vár.

Legnevezetesebb forrása van azonban épen a vár tövében, hol emberkarnyi vastagságban buzog fel a kristály víz. A források egyike, melly emberderéknyi vastagságban lövelli melegen buzgó vizét ki, s melly az általa alakított tavacskaival a kert legregényesebb részét teszi, néhány ölnyre mindjárt egy kétkerekű malom gépeit hozza mozgásba.

De nevezetesebbek ezeknél a Naszály felé eső rétségen buzgó úgynevezett fénysforrások: itt van a híres feneketlen tó is, melly ugyan alig foglal magában 40 négyszöglet, mélysége azonban 9 öl, 2 láb, de kifolyása kevés. Az imént említett fényes források száma négy: azoknak mélysége figyelmet érdemlő, tekintve főképpen azt: hogy a Duna színe felett nem nagy emelkedéssel, és így nem nagy esettel bíró síkon fakadnak.

A szép erdőségek kiméletére, a természet kimeríthetetlen kőszénrétegekkel is pótolta.

Azonban a természet e dús ajándéka még aránylag gyéren van használva. Deszkametsző van Tóvároson 1, malom Tatában, és Tóvároson 11, 33 kerékre, kalló pedig 8, 11 kerékre: van ezen kívül 1 fejtő cserépedény és bőrgyár.

Lakosainak száma: 12581, ebből Tatára, és Váraljára esik 7681 lélek, u. m. 4146 kath. 12 evang., 279 ref., és 72 zsidó. Tatán a kath. egyház keletkezésére nézve igen régi, azonban a sors viszontagságai miatt, közbejött változatokon menvén át 1719-ben újlag alapított: anyakönyveit 1690-től vezeti

Kézművesek száma 1000-en felül megy, ezek közül legtöbb lakik Tóvároson. Tatán van egy gyógyszerár, úgyszint Váralján: helyben van egy megyei s uradalmi orvos. Továbbá mind Tatán, mind Tóvároson derék piacz, vásáros, posztós, fűszeres, vegyes kereskedésből számos boltok. Van mindenik helyütt egy vendégfogadó, s egy casinó.

Az itt és a vidéken kiasott régiségek bizonyítják, hogy hol most a vár és a város áll, a rómaiak idejében is város volt. Melynek neve azonban az eddig talált maradványokból ki nem vehető. Ily maradvány az angol kertben egy 9 láb magas 3 láb széles, és szép metszéssel készített római kőtábla.

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, 1851
(szerkesztette: Pápai Gábor)